

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Διδακτική - ερμηνευτική προσέγγιση πεζού κειμένου

Αριάγνη – Στρατή Τσίρκα¹

Διδακτικοί στόχοι

Αναμένεται από τους μαθητές να είναι σε θέση:

- Να επισημαίνουν τις δύο οπτικές γωνίες μέσα από τις οποίες παρουσιάζεται στο απόσπασμα το θέμα των σχέσεων παροίκων και ιθαγενών.
- Να διαγράφουν το ήθος των βασικών προσώπων, όπως αυτό προβάλλεται μέσα από τα λόγια και τις πράξεις τους.
- Να εντοπίζουν τους αφηγηματικούς τρόπους και τεχνικές του συγγραφέα, στοιχεία της ρεαλιστικής τέχνης του και γενικότερα της εκφραστικής του.
- Να κατανοούν την κοσμοαντίληψη που εκφράζεται μέσα από το έργο και, παράλληλα, να εκφέρουν κριτική άποψη για το θέμα των φυλετικών προκαταλήψεων, όντας και οι ίδιοι μέλη μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας.

Μέσα – υλικά

- Διδακτικό εγχειρίδιο (*Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου*, εκδ. «Διόφαντος», σσ. 163 – 172)
- Φύλλο εργασίας
- Πίνακας / φυλλάδιο με κύρια σημεία
- Κείμενα για συνανάγνωση /συνεξέταση – διακειμενικές αναφορές: *Η Πόλις* του Κ.Π. Καβάφη, *Ζάβαλη Μάικω* του Στρ. Μυριβήλη, *Ματωμένα Χώματα* της Δ. Σωτηρίου, προφητείες Παλαιάς Διαθήκης.

Μεθοδολογία διδασκαλίας

Διαλογική – μαιευτική – διερευνητική – συνεργατική.

Έμφαση σε κειμενοκεντρική – αφηγηματολογική προσέγγιση του κειμένου.

Οργάνωση τάξης

Ενιαία - συνεταιριστική

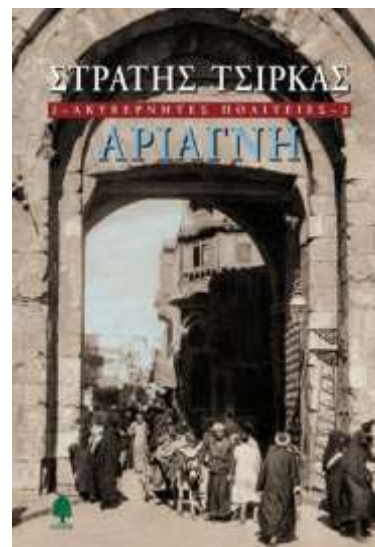
Ενδεικτική πορεία διδασκαλίας

- Λίγα εργοβιογραφικά στοιχεία για τον συγγραφέα και ένταξή του στη μεταπολεμική γενιά.
- Ένταξη αποσπάσματος στο ευρύτερο σύνολο (την τριλογία *Ακυβέρνητες Πολιτείες*) και στο ειδικότερο (το δεύτερο βιβλίο της τριλογίας, *Αριάγνη*)
- Μεγαλόφωνη ανάγνωση του εισαγωγικού σημειώματος από μαθητή/τρια και του κειμένου από τον εκπαιδευτικό.

---

¹ Η παρούσα πρόταση σχεδιάστηκε από τη διδάσκουσα στο πλαίσιο σεμιναρίων επιμόρφωσης που προσφέρθηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, κατά το χρονικό διάστημα 2000-2007. Συγκεκριμένα, ετοιμάστηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Προϋπηρεσιακής Κατάρτισης εκπαιδευτικών (για σεμινάρια με θέμα τη Διδακτική της Λογοτεχνίας) και προαιρετικών σεμιναρίων με θέμα την αφηγηματολογία. Στην πρόταση σχολιάζεται αναλυτικά το κείμενο από άποψη αφηγηματολογίας (βλ. σσ. 4-10). Τελευταία τροποποίηση: 4/9/2015.

- Αδρομερής απόδοση περιεχομένου.
  - Εντοπισμός και καταγραφή δομικών στοιχείων: θέμα, πρόσωπα, χώρος και χρόνος (βλ. κύρια σημεία).
  - Επισήμανση των σκηνικών ενοτήτων και ακολούθως νοηματική και εκφραστική διερεύνηση κάθε σκηνής. Η επεξεργασία γίνεται -από κοινού με όλη την τάξη-² μέσα από σχολιασμό, συζήτηση, υπογράμμιση βασικών σημείων και τεκμηρίωση απαντήσεων με βάση το απόσπασμα. Για κάθε ενότητα επισημαίνεται **το τι παρουσιάζεται και το πώς**:
    - **Α' ενότητα:** φυλετικές προκαταλήψεις για τους 'αραπάδες' μέσα από τα λόγια του Διονύση και Σταμάτη Σαρίδη (πατέρα και γιου), καθώς και μια θεωρητική σκοπιά και ιδεολογία για ένα ενωμένο εργατικό κίνημα μέσα από τα λόγια του ξένου, του Μάνου Σιμωνίδη. Όλα τούτα δίνονται μέσα από μια ρεαλιστική αφήγηση (θεατρική τεχνική, διάλογοι, αναδρομικές αφηγήσεις Διονύση και Μάνου).
    - **Β' ενότητα:** η Αριάγνη ανησυχεί για τις διαχωριστικές τάσεις που εκφράστηκαν στην πρώτη σκηνή και προφητεύει την επικείμενη καταστροφή. Ως απάντηση στις φυλετικές προκαταλήψεις καταθέτει μια άμεση ανθρώπινη εμπειρία μέσα από την οποία προβάλλεται το ηθικό ανάστημα ενός 'αράπη', του Γιούνες, που σε μια κρίσιμη κατάσταση σώζει το παιδί της. Η Αριάγνη δίνει μαθήματα ανθρωπισμού και δείχνει τις βασικές αλήθειες της ζωής. Αυτά παρουσιάζονται μέσω ενός νοερού μονολόγου με αρχιτεκτονική διάρθρωση, στον οποίο κατέχει κεντρική θέση η αναδρομική αφήγηση για το περιστατικό με τον Γιούνες.
  - Περαιτέρω, οι μαθητές σχολιάζουν τις διαφορετικές στις δύο σκηνές οπτικές γωνίες μέσα από τις οποίες παρουσιάζεται το θέμα των σχέσεων παροίκων και ιθαγενών – εκφράζοντας, παράλληλα, και τις προσωπικές τους απόψεις για τον ρατσισμό και τις φυλετικές προκαταλήψεις. Εμβαθύνουν ακόμη περισσότερο στα νοήματα και τους συμβολισμούς που διατρέχουν το κείμενο μέσα από διακειμενικές αναφορές (βλ. πιο κάτω) και παραλληλισμούς με σύγχρονες καταστάσεις. Σκιαγραφούν, επίσης, το ήθος των βασικών προσώπων (Αριάγνης, Διομήδη, Γιούνες), όπως αυτό προβάλλεται μέσα από τα λόγια και τις πράξεις τους.
  - Διακειμενική προσέγγιση - διακειμενικές αναφορές γίνονται κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας και εμβάθυνσης στα ακόλουθα: *Η Πόλις* του Κ.Π. Καβάφη, *Ζάβαλη Μάικω* του Στρ. Μυριβήλη, *Ματωμένα Χώματα* της Δ. Σωτηρίου, προφητείες Παλαιάς Διαθήκης.
  - Ανακεφαλαίωση – ανασύνθεση και συνολική εκτίμηση κειμένου.
  - Ανάθεση κατ' οίκον εργασιών, κατά προτίμηση συνθετικών – δημιουργικών, π.χ. το θέμα για ανάπτυξη από τη σ. 171 του βιβλίου τους:
- Με βάση το απόσπασμα να αναπτύξετε το θέμα: «Η Αριάγνη δίνει μαθήματα ανθρωπισμού και πολιτικής στον άντρα της».*

² Εναλλακτικά μπορεί να δοθεί φύλλο εργασίας μέσω του οποίου θα διερευνήσουν οι μαθητές - συνεργαζόμενοι ανά δύο ή σε ομάδες- βασικά σημεία του κειμένου.

ΚΥΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ

Είδος

Απόσπασμα από το μυθιστόρημα *Αριάγνη*, που αποτελεί το δεύτερο βιβλίο της τριλογίας *Ακυβέρνητες Πολιτείες*.

Δομικά στοιχεία

- Θέμα: οι εργασιακές και ανθρώπινες σχέσεις Ελλήνων παροίκων και ιθαγενών στην Αίγυπτο, στα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου.
- Χώρος: το σπίτι μιας ελληνικής οικογένειας (Αριάγνης) στο Κάιρο.
- Χρόνος: στα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1942-1943).
- Πρόσωπα: σε πρώτο πλάνο η Αριάγνη (μέσω αυτής διαγράφεται και ο Γιούνες σε δεύτερο πλάνο), ο σύζυγός της Διονύσης Σαρίδης, ο γιος της Σταμάτης και ο φιλοξενούμενός τους Μάνος Σιμωνίδης. Κομπάρσοι: τα άλλα μέλη της οικογένειας.

Σκηνικές ενότητες

- A. Οικογενειακή σκηνή (σσ. 163-167, «Για χάρη...δεν έλεγε τίποτα»).
- B. Μονόλογος Αριάγνης (σσ.167-170, «Η βροχή δυνάμωσε... Τίποτα!»).

Παρουσίαση θέματος (διαφοροποίηση οπτικής στις δύο σκηνές)

- A. Οι σχέσεις παροίκων και ιθαγενών μέσα από μια θεωρητική σκοπιά - κυριαρχία φανατισμού, ιδεοληψίας και διαχωριστικών τάσεων.
- B. Οι σχέσεις παροίκων και ιθαγενών μέσα από μια άμεση εμπειρία (η ιστορία με τον Γιούνες, έναν 'αράπη') - κατάθεση ανθρωπισμού, απαλλαγμένου από συμπλέγματα ανατολισμού και ρατσισμού.

Εκφραστική τέχνη – προθετικότητα συγγραφέα

- Παρουσίαση ιστορίας μέσα από ποικίλες αφηγηματικές τεχνικές: αφήγηση, περιγραφή, σχόλιο, διάλογο, μονόλογο και εγκιβωτισμό.
- Στοιχεία ρεαλιστικής τέχνης του συγγραφέα: θεατρική τεχνική, σκηνοθετικές παρεμβάσεις, διάλογος, περιγραφή λεπτομερειών.
- Στην Α΄ σκηνή κυριαρχεί η ρεαλιστική αφήγηση, ενώ στη Β΄ ο νοερός μονόλογος της Αριάγνης (μετά από σχόλιο του συγγραφέα).
- Ο μονόλογος της Αριάγνης δομείται αρχιτεκτονικά: εισαγωγή, πρόδρομη αφήγηση, κύριο μέρος με αναδρομική αφήγηση, επιλογική ανακεφαλαίωση.
- Βασικοί άξονες: α) η πρόδρομη αφήγηση-προφητεία της Αριάγνης και β) η αναδρομική αφήγηση του περιστατικού με την Ουρανίτσα, μέσα από το οποίο προβάλλει το ηθικό ανάστημα του Γιούνες.
- Στον μονόλογο της Αριάγνης συνηχεί και η φωνή του συγγραφέα που υποβάλλει και την ερμηνευτική κατεύθυνση: *«η Αριάγνη, ως άλλη Αριάδνη, γίνεται η σοφή καρδιά που ξετυλίγει το νήμα για να βγει κανείς από τον λαβύρινθο των πολιτικών και φυλετικών προκαταλήψεων – φανερώνει σε όσους βρίσκονται σε σύγχυση φρενών τις βασικές αλήθειες: αξία έχουν οι ανθρώπινες σχέσεις και όχι τα υλικά αγαθά που θα περισώσει κανείς την ώρα της καταστροφής».*

Αναλυτικότερος σχολιασμός και ερμηνεία του κειμένου (μέσα από μια κειμενοκεντρική – αφηγηματολογική προσέγγιση)

Συνολική θεώρηση τριλογίας

Η τριλογία **Ακυβέρνητες Πολιτείες** πραγματεύεται ορισμένα γεγονότα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στην Παλαιστίνη και στην Αίγυπτο και καλύπτει την περίοδο δύο βασικά χρόνων, από το 1942 μέχρι το 1944 (εξάιρεση αποτελεί το επιλογικό μέρος που τοποθετείται στη Θεσσαλονίκη του 1954). Τα τρία βιβλία (**Η Λέσχη** - 1960, **Αριάγνη** - 1962, **Η Νυχτερίδα** - 1965) απεικονίζουν τρεις διαφορετικές φάσεις ενός συνόλου χρονικά και ιστορικά προσδιορισμένου, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι συνθέτουν ένα ιστορικό μυθιστόρημα.

Είναι ένα **μυθιστόρημα-ποταμός** (γαλλ. roman-fleuve) που εκτείνεται σε 1000 περίπου σελίδες και αποτελεί ένα πολύχρωμο μωσαϊκό: παρελαύνει ένα πλήθος κόσμων διαφορετικής εθνότητας, χρώματος, ιδεολογίας και νοοτροπίας. Συνταιριάζει τη ρεαλιστική αναπαράσταση με ό,τι καλύτερο του μοντερνισμού: κατάτμηση του αφηγηματικού χωροχρόνου, πολυεστιακή εκδίπλωση του μύθου, ποικίλοι αφηγηματικοί τρόποι που κλιμακώνονται από τον ρεαλισμό ως τη φαντασίωση και τον εσωτερικό μονόλογο, ενώ παράλληλα ισχύει η εναλλασσόμενη χρήση των ρηματικών προσώπων.

Η **πολυεστιακή αφήγηση** επιτρέπει στον συγγραφέα να διεισδύσει στην ουσία των πραγμάτων και παράλληλα να δαμάσει το σύνθετο υλικό του. Αξιοποιεί, κυρίως, την εσωτερική εστίαση, η οποία είναι μεταβλητή (η ιστορία περνά μέσα από τη συνείδηση πολλών προσώπων) και κάποτε πολλαπλή (κάποια γεγονότα φωτίζονται από τη σκοπιά διαφορετικών προσώπων). Συνολικά, τα δρώμενα φωτίζονται μέσα από το βλέμμα επτά διαφορετικών αφηγηματικών προσώπων, τέσσερα από τα οποία είναι γυναίκες.

Εκτός από την **τριλογία των βιβλίων**, στο έργο υπάρχει **τριλογία θεμάτων** (έρωτας, πολιτική, ιστορία), **τριλογία προσώπων** (Έλληνες, Ευρωπαίοι, Ανατολίτες), **τριλογία χώρου** (η Ιερουσαλήμ, το Κάιρο και η Αλεξάνδρεια συνθέτουν αντίστοιχα το τοπικό φόντο των τριών βιβλίων) και **τριλογία αφηγήσεων** (σε πρώτο πρόσωπο, σε δεύτερο - εσωτερικός μονόλογος και σε τρίτο).

Ο Τσίρκας, βαθιά πολιτικοποιημένο άτομο, δεν είναι απλώς ένας αντικειμενικός ή ουδέτερος παρατηρητής. Το έργο του εκφράζει ορισμένη κοσμοαντίληψη, όμως, αν και έχει χαρακτηριστεί ως τρίτομο πολιτικό μυθιστόρημα, ωστόσο ο **βαθύς ανθρωπισμός** που το διατρέχει το προφυλάγει από τις παγίδες του σοσιαλιστικού ρεαλισμού («τριπλή κυψέλη ανθρώπινων μελισσών» αποκαλεί το έργο ο Χρ. Μηλιώνης). Η πολυεστίαση, εξάλλου, βοηθά τον συγγραφέα να μετουσιώσει την ιδεολογία σε τέχνη.

Ο συγγραφέας επιτυγχάνει στην τριλογία του την **αρμονική σύζευξη Ιστορίας και μυθοπλασίας**, η οποία πραγματώνεται περισσότερο στο δεύτερο βιβλίο (**Αριάγνη**), καθώς στο πρώτο προέχουν οι νεοτερικοί πειραματισμοί της αφήγησης, ενώ στο τρίτο βαραίνει κάποτε η ιστορική πληροφόρηση.

Σχολιασμός του αποσπάσματος

Ένταξη στο όλον:

Απόσπασμα από το δεύτερο βιβλίο (**Αριάγνη**) της τριλογίας **Ακυβέρνητες Πολιτείες**.

Η υπόθεση της «Αριάγνης» καλύπτει το χρονικό διάστημα από τον Δεκέμβρη του 1942 μέχρι το καλοκαίρι του 1943 και κλείνει με τη δραματική πορεία των ελληνικών στρατευμάτων στην έρημο της Συρίας. Σε αλληπάλληλους κύκλους, όμως, μας δίνει τη ζωή των Ελλήνων και των ιθαγενών στο Κάιρο, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Η Αριάγνη (το όνομα αποτελεί ναξιωτική προφορά του Αριάδνη), γενικότερα στον ομότιτλο τόμο, λειτουργεί σε δύο επίπεδα με σαφή τη μυθολογική παραπομπή: γίνεται ο οδηγός για να βγει ο Μάνος από τον Λαβύρινθο της αράπικης συνοικίας όπου έχει χαθεί, αλλά και ο οδηγός για όλους εκείνους που χάθηκαν στους λαβύρινθους των πολιτικών αντιπαραθέσεων. Σύμφωνα με τον ίδιο τον Τσίρκα, *η Αριάγνη είναι η λαϊκή σοφία προσωποποιημένη που εκφράζει τη συμπάθεια για τον φτωχόκοσμο, είναι η «σοφή καρδιά» μέσα στη «σύγχυση φρενών» που κυριαρχεί.*

⊗ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ:

Η υπόθεση εκτυλίσσεται στο Κάιρο, στο σπίτι μιας ελληνικής οικογένειας, κατά τα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, μέσα από δύο σκηνικές ενότητες {α) οικογενειακή σκηνή, σσ. 163 – 167 και β) μονόλογος Αριάγνης, σσ. 167-170}. Αρχικά, παρουσιάζεται η συζήτηση γύρω από το τραπέζι της φιλοξενίας που παραθέτει η «Κυρά» του σπιτιού Αριάγνη Σαρίδη σε έναν ξένο, τον Μάνο Σιμωνίδη. Η σκηνή αντικατοπτρίζει τις εργασιακές σχέσεις ανάμεσα στους Έλληνες και τους ντόπιους, αλλά και τις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις που διαγράφονται για το «εγγύς» μέλλον. Σε δεύτερη φάση έχουμε την παρουσίαση της Αριάγνης που έχει διαφορετική νοοτροπία και στάση για το θέμα.

Γενικά:

Στο απόσπασμα προβάλλει το θέμα των σχέσεων παροίκων – ιθαγενών μέσα από δύο οπτικές γωνίες:

- A. Μία θεωρητική σκοπιά όπου εμπλέκονται προκαταλήψεις και φανατισμοί (συζήτηση Μάνου Σιμωνίδη και Διονύση Σαρίδη).
- B. Μία άμεση οπτική που διαμορφώνεται από βαθιές ανθρώπινες εμπειρίες (μονόλογος Αριάγνης).

⊗ ΑΦΗΓΗΤΗΣ:

Ισχύει η **μεταβλητή εσωτερική εστίαση**, καθώς η ιστορία δίνεται μέσα από την οπτική γωνία πολλών προσώπων. Τα πρόσωπα αυτοαποκαλύπτονται, χωρίς να είναι απαραίτητη η μεσολάβηση του εξωτερικού αφηγητή. Ο αναγνώστης εγκαθίσταται στη σκέψη των προσώπων.

Στο απόσπασμα ακούγεται η φωνή **τριών αφηγητών**: του ανώνυμου αφηγητή, του Διονύση Σαρίδη και της Αριάγνης. Χαρακτηριστική είναι η αφήγηση του καθενός:

α) Αφηγητής: αφηγητής πρώτου βαθμού, τοποθετείται έξω από την ιστορία που διηγείται, δεν μετέχει καθόλου σ' αυτήν. Αφηγείται σε τρίτο γραμματικό πρόσωπο και σε χρόνο παρελθοντικό («για χάρη του ξένου η Αριάγνη μαγείρεψε», «τον υποδέχτηκε»). Παρακολουθεί από κοντά τους ψυχικούς κραδασμούς των ηρώων και αφήνει να κυριαρχήσουν το βλέμμα, οι

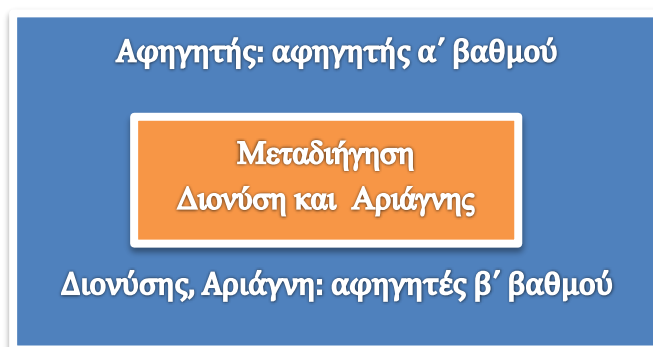
αντλήψεις και οι αισθήσεις τους. Κρατεί διακριτική στάση, δεν υποσκάπτει ούτε ανατρέπει τον κόσμο των χαρακτήρων του. Δεν είναι παντογνώστης, καθώς οτιδήποτε για τους ήρωες προκύπτει από την ερμηνεία που κάνει ο ίδιος ο αναγνώστης για τη συμπεριφορά τους.

β) Αριάγνη: αφηγητής δευτέρου βαθμού, διηγείται σε πρώτο πρόσωπο και κινείται σε όλα τα χρονικά επίπεδα (παρόν – παρελθόν – μέλλον). Υποκαθιστά την έλλειψη ενός ιθαγενούς εστιαστή, αντιπροσωπεύει μια θετική ματιά προς το ιθαγενικό στοιχείο. Καταργεί τα συμπλέγματα ανατολισμού και ρατσισμού, είναι απαλλαγμένη από ιδεολογικά νεφελώματα.

γ) Διονύσης: αφηγητής δευτέρου βαθμού, διηγείται σε πρώτο πρόσωπο και σε χρόνο παρελθοντικό (αναδρομή) την ιστορία για την απεργία που ο ίδιος οργάνωσε (σ. 165-166 «Την απεργία εγώ την οργάνωσα...έπεσα κάτω», «Με συμβιβασμό...Ήταν δικοί μας υπηρέτες»).

Οι αφηγήσεις τόσο του Διονύση όσο και της Αριάγνης στην ουσία συνιστούν **μεταδιήγηση**, εγκιβωτισμένη δηλαδή αφήγηση, εφόσον πρόκειται για άλλες ιστορίες με διαφορετικό αφηγηματικό περιεχόμενο, όπου μετέχουν όμως και οι ίδιοι.

Σχηματικά:

⊗ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ:

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί **ποικίλες αφηγηματικές τεχνικές: αφήγηση, περιγραφή, σχόλιο, διάλογο, μονόλογο και εγκιβωτισμό.**

Η λεπτολόγος τέχνη του συγγραφέα φαίνεται στην παρουσίαση των **λεπτομερειών**, ώστε να προκύπτει ο δηλωτικός τους ρόλος. Στη σκηνή του τραπέζιου, για παράδειγμα, οι λεπτομέρειες της δίνουν ενάργεια, την κάνουν αισθητή, αλλά και δηλώνουν παράλληλα την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας (σσ. 163-164: «μαγείρεψε μοσχάρακι λεμονάτο...το κρέας δευτεριάτικα ήτανε για χάρη του ξένου», «Το τραπέζι ήταν στρωμένο στο βάθος του αντρέ ...ένας κίτρινος κλαδωτός μουσαμάς χρησίμευε για τραπεζομάντηλο», «το παλτό του Νίκου...γεμάτο μελανιές απ' τον καιρό που το φορούσε ο Μιχάλης»). Πρόκειται για μια λαϊκή οικογένεια χωρίς πολλές οικονομικές δυνατότητες.

Η τέχνη του συγγραφέα φαίνεται και στην ανάδειξη των χαρακτήρων μέσα από τη συμπεριφορά τους, από το διάλογο ή το μονόλογό τους, στοιχείο δηλωτικό της **ρεαλιστικής τεχνοτροπίας** του κειμένου. Από το απόσπασμα αναδεικνύονται δύο έξοχες λαϊκές μορφές, της Αριάγνης σε πρώτο πλάνο και του Γιούνες σε δεύτερο, οι οποίες αποτελούν ταυτόχρονα και τις πιο στέρεες μορφές στον κόσμο της τριλογίας.

Ο Γιούνες αποτελεί το αντίστοιχο της Αριάγνης, αλλά είναι πιο πρωτόγονος. Η φιλία της Αριάγνης και του Γιούνες αποτελεί ένδειξη της κοινής μοίρας των φτωχών του παροικιακού ελθισμού.

Στοιχεία θεατρικής τεχνικής (διάλογοι, λεπτομέρειες αφήγησης, περιορισμένος ρόλος αμέτοχου αφηγητή) είναι κατάσπαρτα στο κείμενο. Μαστορικά τοποθετημένες είναι και οι **σκηνοθετικές παρεμβάσεις** του συγγραφέα που έχουν λειτουργικό ρόλο: π.χ.

- σ. 163 «Ο Νίκος έτρωγε βιαστικά για να προφτάσει τον απογευματινό κώδωνα»: ο μικρός θα εγκαταλείψει γρήγορα τη σκηνή, αλλιώς η παρουσία του θα άφηνε ένα πρόσωπο βουβό.
- σ. 164 «Η Αριάγνη πήρε το πιάτο της... κι ύστερα φεύγα, του λέει»: καθυστερεί η συζήτηση με διπλό σκοπό, να δηλωθεί αφ' ενός η αμηχανία των προσώπων και να προκύψει αφ' ετέρου αβίαστα η συζήτηση.
- σ. 164 «Εσείς τι πήρατε για τη σφαίρα που φάγατε;»: η ερώτηση του Μάνου προς το Διονύση κατευθύνει τη συζήτηση προς το κέντρο της, εφόσον με την αφήγηση της απεργίας - που έγινε για την εκδίωξη των ιθαγενών - θα δηλωθεί ξεκάθαρα ο φυλετικός διαχωρισμός.
- σ. 167 «-Εσύ, Κυρά, τι λες; την πείραξε ο Διονύσης.»: με την πειρακτική ερώτηση του Διονύση, ο συγγραφέας φέρνει στο προσκήνιο την Αριάγνη που θα πάρει πρωταγωνιστικό ρόλο στη συνέχεια και θα δώσει και την «απάντηση» στα λεχθέντα.
- σ. 168 «Θα λέτε: μάνα, και τούτη τη λεκάνη, πίσω μας θα την αφήσουμε;»: σκόπιμη υποθετική ερώτηση για τη λεκάνη, ώστε να αποτελέσει αυτή αφορμή για την αφήγηση της εμπειρίας με την αιμορραγία της Ουρανίτσας (και βέβαια την ανθρωπιστική στάση του Γιούνες, ενός 'αράπη'). Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η λέξη *λεκάνη* αναφέρεται οκτώ φορές - με την όγδοη μάλιστα αναφορά της ξεκινά η επιλογική ανακεφαλαίωση.

Διάρθρωση κειμένου και αφηγηματικοί τρόποι:

- Ρεαλιστική αφήγηση** (σσ. 163-167: «Για χάρη του ξένου... δεν έλεγε τίποτα») – οικογενειακή σκηνή με τη συμμετοχή ενός ξένου, συζήτηση γύρω από τις εργασιακές σχέσεις Ελλήνων Αιγυπτιωτών και ιθαγενών. Ο συγγραφέας παρατηρεί τα αντικείμενα και τα περιγράφει, παρατηρεί τη συμπεριφορά των προσώπων και την καταγράφει μαζί με τα λόγια που ανταλλάσσουν. Από την ερμηνεία της συμπεριφοράς τους προκύπτει ο,τιδήποτε για το χαρακτήρα, τις σκέψεις και τα αισθήματά τους.
- Σχόλιο αφηγητή** (σ. 167: «Μάτια που σε κοιτούνε... που μαλώνουνε») για το σιωπηλό αλλά εύγλωττο βλέμμα της Αριάγνης που καταδικάζει όσα άκουσε πριν.
- Νοερός μονόλογος της Αριάγνης** (σσ. 167-170: «Η βροχή δυνάμωσε... Και δίχως αυτά τι παίρνετε μαζί σας; Τίποτα!») - παρουσίαση γεγονότων που αντικατοπτρίζουν τη νοοτροπία της Αριάγνης, η οποία προσδιορίζει το είδος των προαναφερθέντων σχέσεων και που πρέπει να είναι σχέσεις ανθρωπιάς.

Ο μονόλογος θυμίζει ανάλογους μονολόγους λαϊκών γυναικών της λογοτεχνίας μας (πρβλ. *Ζάβαλη Μάικω* από το έργο του Στρ. Μυριβήλη *Η Ζωή εν Τάφω*). Δεν υπάρχουν εξωτερικά δηλωτικά σημεία του μονολόγου (π.χ. εισαγωγικά). Απέχει από τον κλασικό εσωτερικό μονόλογο, εφόσον δεν ισχύει εδώ η εξάρθρωση του λόγου, η απουσία στίξης και η κατάλυση του αφηγηματικού χρόνου.

Προκύπτει η εντύπωση ότι ο συγγραφέας μιλάει για λογαριασμό της Αριάγνης, καθώς από το σχόλιο του αφηγητή μεταβαίνουμε σε όσα σκέπτεται ή λέει μέσα της ή θα

ήθελε να πει ή λέει η Αριάγνη σε πρώτο πρόσωπο. Πρόκειται για πλαστό μονόλογο, μη αρθρωμένο, για ένα δείγμα «διάφανων σκέψεων».

Γίνεται μια κατάδυση από την επιφάνεια των πολιτικών αντιπαραθέσεων, που προηγήθηκαν, στις άμεσες ανθρώπινες εμπειρίες. Ο ανείπωτος αυτός λόγος είναι η βουβή απάντηση της Αριάγνης στην πειραχτική ερώτηση του άντρα της (σ. 167: «Εσύ, Κυρά, τι λες;») και γενικά στη συζήτηση που προηγήθηκε, κατά την οποία τόσο ο σύζυγός της Διονύσης όσο και ο γιος της Σταμάτης αναφέρονται υποτιμητικά στους «αραπάδες» (σ. 165 «γομάρια», σ, 166 «ο ντόπιος θέλει κουρμπάτσι»). Εκφράζει τις ανησυχίες της για το πού θα οδηγήσουν αυτές οι διαχωριστικές τάσεις που περνούν μάλιστα από γενιά σε γενιά (σ. 167: «Αχ, παιδί μου Σταμάτη... αχ κύρη τους εσύ που τους τα έμαθες αυτά... Γιατί λοιπόν σκάβετε ένα χαντάκι και χωρίζετε; Πού θα σας βγάλουν αυτά τα μυαλά;»). Οι απανωτές της ερωτήσεις («Γιατί γουμάρια; Γιατί κουρμπάτσι;») μας προδιαθέτουν ευνοϊκά και δείχνουν αφ' ενός τη νοοτροπία της και αφ' ετέρου την ψυχική της ταραχή για όσα άκουσε σχετικά με τους ιθαγενείς.

✚ Δόμηση μονολόγου Αριάγνης (σσ. 167-170):

- Στο **εισαγωγικό μέρος** ξεκινά από τις έγνοιες για τα παιδιά της, μικρές και μεγάλες (σ. 167 «Η βροχή δυνάμωσε... Τρέμω»), έγνοια για το αν βρέχεται το παιδί αλλά και αγωνία για το πού θα τους βγάλουν τα μυαλά που κουβαλούν. Τρέμει, τέλος, για τη μοίρα όλου του παροικιακού ελληνισμού, για τη συμφορά που θα φέρει η εκμετάλλευση των ντόπιων. Πολύ έντεχνα η φράση «ο κόσμος σκοτεινίασε» μάς προδιαθέτει για μια άλλη επαπειλούμενη μπόρα που δεν θα αργήσει να έρθει.
- Στη συνέχεια, σε μια **πρόδρομη αφήγηση**, προοιωνίζεται την «έξοδο» των Ελλήνων από την Αίγυπτο (γεγονός που έγινε το 1956 και που έζησε ο συγγραφέας), μιλά προφητικά για μια βιβλική καταστροφή με φράσεις που θυμίζουν τη γλώσσα των προφητών, μια οραματική γλώσσα σε χρόνο μέλλοντα (σ. 167: «Θα 'θελα να μη ζω... Θα έρθει μέρα... Βλέπω κόσμο να στριμώνχεται στις προκυμαίες... Θα τριγυρίζετε σαν άταφοι νεκροί... Εγώ, θα λέτε, να ξεραθεί το στόμα μου αν είπα ποτέ τέτοιο λόγο» - πρβλ. και *Ματωμένα Χώματα* της Δ. Σωτηρίου //πρβλ. «κολληθεί η γλώσσα τω λάρυγγί μου»). Η Αριάγνη δεν κάνει υποθέσεις, είναι βέβαιη για την καταστροφή που θα φτάσει, τη βλέπει μάλιστα με τα ίδια της τα μάτια, όπως δείχνει το ρήμα «Βλέπω» βαλμένο εμφαντικά σε χρόνο ενεστώτα.

Οι εκφράσεις αυτές υποδηλώνουν και την παρέμβαση του συγγραφέα (δεν μπορεί να είναι έτσι το λεκτικό μιας λαϊκής γυναίκας) και αποδεικνύουν ότι δεν πρόκειται για γνήσιο εσωτερικό μονόλογο. Συνηχεί η φωνή του συγγραφέα που υποβάλλει και την ερμηνευτική κατεύθυνση: αιτία για την επικείμενη καταστροφή θεωρεί η Αριάγνη το πνεύμα της καταφρόνησης προς τους ντόπιους, το οποίο πλανάται παντού (λόγος «γραμμένος στον αέρα, πάνω στους τοίχους των σπιτιών, μέσα στις φυλλάδες που βγάζατε»). Αγνοούν όσοι βρίσκονται σ' αυτή τη σύγχυση τις βασικές αλήθειες: ότι αξία έχουν οι ανθρώπινες σχέσεις, και όχι τα περιουσιακά στοιχεία που θα πάρει κανείς μαζί του την ώρα της καταστροφής (σ. 168 «Μη χάνεστε... Μια ζωή που έζησες... δεν τη βρίσκεις αλλού... και θα τ' αναζητάς» - πρβλ. *Η Πόλις* του Κ. Καβάφη).

- Ακολουθεί η αφήγηση μιας εμπειρίας (**αναδρομική αφήγηση**) που κατέχει και το κέντρο του μονολόγου (σσ. 168-170 «Δεν τη θυμάστε... το κορίτσι μας»). Η Αριάγνη δεν προβάλλει θεωρίες, μιλά μόνο με την αποδεικτική δύναμη των ίδιων των πραγμάτων, καταδεικνύοντας ότι η ανθρωπιά δεν έχει εθνικότητα: ένας ντόπιος, ένας αράπης, ο

Γιούνες, σώζει το κορίτσι της Αριάγνης, την Ουρανίτσα, σε μια κρίση αιμορραγίας που είχε. Στην επίκληση της Αριάγνης προς τους χριστιανούς να σώσουν το παιδί της (σ. 169 «Σώστε, χριστιανοί, το χάνω μέσα από τα χέρια μου, φωνάζω») ανταποκρίνεται ένας μη χριστιανός που δεν τον επικαλέστηκε, ενώ ακριβώς ένας χριστιανός (ο σερσέμης ο πιανίστας ο Γερμανός), που ήταν μαζί με τον Γιούνες, «αγρόν ηγόρασεν». Σ' αυτό το σημείο (σσ. 169-170: «Άνοιξα τα παράθυρα... άσε με να τελειώσω τη δουλειά κι ύστερα δείρε με») αξιοσημείωτη είναι η ένταση της αφήγησης που προχωρά διαρκώς αυξανόμενη με την αναφορά λεπτομερειών και τις σύντομες φράσεις («Ώσου να το πω ήταν απάνω... Πλατς, πλατς χτυπούσαν τα γυμνά του πόδια στα πέτρινα σκαλοπάτια... Πού την πάει;»). Μέσα από την αφήγηση ορθώνεται και το ηθικό ανάστημα του Γιούνες, ο οποίος δεν διστάζει μπροστά σε τίποτα προκειμένου να σώσει το κορίτσι. Μπροστά σ' αυτό το ανθρώπινο μεγαλείο φαντάζει ακόμα πιο ταπεινή και μικρόψυχη η φυλετική προκατάληψη του Διονύση, όπως καθρεφτίζεται στα λόγια του (σ. 170 «-Κι άφησες αυτόν το βρωμάραπα να πάρει στην αγκαλιά του το κορίτσι μας;»).

- Τελειώνει με μια σύντομη **επιλογική ανακεφαλαίωση** («Τη λεκάνη και τα εικονίσματα μπορείτε να τα πάρετε... Και δίχως αυτά τι παίρνετε μαζί σας; Τίποτα!») που δείχνει ακριβώς ότι δεν έχουν αξία τα πράγματα που θα περισώσει κανείς από μια καταστροφή. Αυτό που μένει τελικά από έναν τόπο όπου έζησε κάποιος, είναι ό,τι κλείνει ο άνθρωπος μέσα στην καρδιά και στη θύμηση σαν ακριβό φυλαχτό. «Ο τόπος εν ο άνθρωπος, τζι' ο τόπος εν γέρημος».

🌀 Ο ΧΡΟΝΟΣ ΣΤΗΝ ΑΦΗΓΗΣΗ:

i. Εξωκειμενικός χρόνος:

Χρόνος πομπού: 1962, έτος δημοσίευσης του βιβλίου *Αριάγνη*.

Χρόνος γεγονότων: Δεκέμβρης του '42 μέχρι το καλοκαίρι του '43.

ii. Εσωκειμενικός χρόνος (όσον αφορά στο απόσπασμα):

Χρόνος ιστορίας (ΧΙ): η σκηνή /συζήτηση γύρω από το τραπέζι της φιλοξενίας (δευτεριάτικα... μεσημέρι... πριν από τον απογευματινό κώδωνα). Χρονικά, βρισκόμαστε μετά τη μάχη του Ελ Αλαμίν που έγινε το 1942.

Χρόνος αφήγησης (ΧΑ): καλύπτει ευρύτερα χρονικά πλαίσια, καθώς αναδρομές μάς μεταφέρουν στο παρελθόν και μία προδρομική αφήγηση στο μέλλον.

Α) Χρονική σειρά γεγονότων: παρατηρείται χρονική ανακολουθία ως προς τη σειρά των γεγονότων. Η αφήγηση κινείται σε διάφορα χρονικά επίπεδα (παρόν – παρελθόν – μέλλον), όπως παρουσιάζονται στη συνέχεια:

- Αναδρομική αναφορά του Διονύση στη μάχη του Ελ Αλαμίν, η οποία έγινε στις 23 Οκτωβρίου του 1942 - σ. 164 «Ώστε τραυματίας του Αλαμίν».
- Αναδρομική αναφορά του Μάνου στο ατύχημα που είχε στην Κυρηναϊκή, κατά το 1942 – σ.164.
- Αναδρομική αφήγηση του Διονύση για την απεργία που οργάνωσε στο ζαχαροπλαστείο όπου εργαζόταν κατά το 1919 – σ. 165 «κανένα χρόνο μετά που τέλειωσε ο άλλος πόλεμος», δηλαδή ο Α΄ Παγκόσμιος, άρα το 1919.
- Συνοπτική αναδρομική αφήγηση του Μάνου για τις δύο απεργίες των καπνεργατών, στα 1899 και στα 1911 - σ. 166.

- Πρόδρομη αφήγηση της Αριάγνης για την εκδίωξη των Ευρωπαίων και τον ξεριζωμό του ελληνισμού της Αιγύπτου που έγινε το 1956 από τον Αιγύπτιο πρόεδρο Νάσερ - σσ. 167-168.
- Εκτεταμένη αναδρομική αφήγηση της Αριάγνης για την κρίση αιμορραγίας που είχε η κόρη της Ουρανία στην παιδική της ηλικία [τώρα δουλεύει σε γραφείο - βλ. σ. 163] – σσ. 168-170: «Ήτανε νύχτα του Οκτώβρη...από το απόγεμα... σα γύρισε από το σκολειό... Θα 'τανε εννιά; Θα 'τανε δέκα... ξημερώματα πια... νύχτα μέσα στο γαϊδουροκαλόκαιρο».

Σχηματικά:

ΧΑ
(ΧΡΟΝΟΣ
ΑΦΗΓΗΣΗΣ)

Β) Διάρκεια γεγονότων:

- Ο ρυθμός της αφήγησης επιταχύνεται και έχουμε **περίληψη**, συνοπτική δηλαδή αφήγηση σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. στην αναφορά που κάνει ο Μάνος για το ατύχημά του και για τις δύο απεργίες των καπνεργατών, καθώς και στην αφήγηση του Διονύση – «πέρασαν έτσι τρεις μέρες»).
- Η διάρκεια είναι κανονική, έχουμε δηλαδή **σκηνή** στην περίπτωση των διαλόγων και σε ορισμένα αφηγηματικά μέρη, όπως στη σ. 167 «Η Αριάγνη αμίλητη... σκούπιζε μέσα τα ψίχουλα».
- Ο ρυθμός επιβραδύνεται -και υπάρχει **παύση**- στις περιπτώσεις που έχουμε περιγραφές και απόδοση λεπτομερειών, σχόλιο του αφηγητή και σκηνοθετικές παρεμβάσεις του συγγραφέα (βλ. και αφηγηματικές τεχνικές, σσ. 6-7 στην παρούσα πρόταση). Η επιβράδυνση παίρνει τη μορφή της **επιμήκυνσης** με τη διεξοδική αφήγηση της Αριάγνης για την κρίση αιμορραγίας της κόρης της. Ουσιαστικά, ολόκληρος ο νοερός μονόλογος της Αριάγνης (σσ. 167-170) συνιστά επιμήκυνση.

Γ) Συχνότητα γεγονότων:

- Έχουμε **μοναδική αφήγηση**, ένα γεγονός δηλαδή που συνέβη μία φορά στην ιστορία, εξιστορείται μία φορά στην αφήγηση.

Βασικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν:

- *Με το νήμα της Αριάδνης, Χρ. Μηλιώνης, 1991.*
- *Οι Ακυβέρνητες Πολιτείες του Στρατή Τσίρκα, Α. Παπαλεοντίου, περ. Νέα Εποχή, τχ. 5-6, 1998*

Σχεδιασμός διδακτικής πρότασης:

Μαρία Παπαλεοντίου, Φιλολόγος

Λειτουργός Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου